

Carl Müller: Il natal di Giove

(Jaroměřice nad Rokytnou 1748)

Based on available historical records, in 1722–1752 almost two hundred musical and drama performances were staged in the town of Jaroměřice nad Rokytnou, which is a truly respectable number. These were organised by Count Johann Adam Graf von Questenberg (1678–1752), thanks to whom Jaroměřice was at that time one of the major centres for opera performances in the Czech Lands and the whole of Central Europe. In the 1730s and later, up to forty operas and musical comedies were performed here every year.

The count often looked for talented musicians among the peasants working in his domains, and it seems that he recognised the talent of young Carl Müller soon after the Poles inherited the domain in northwest Bohemia. Carl Müller was born on 15 November 1719 and entered the count's service in 1736; beginning in 1743 he is cited in documents as a composer. In 1744, Questenberg's *Kapellmeister* and composer Franz Anton Míča died and Carl became the count's only composer. His own surviving works includes the homage serenata *Il natal di Giove* (1748), and he was also the author of the opera *Cambise* (1743) and another congratulatory composition, *Issicratea* (1747). Only the initial overture has survived from the latter composition, which will be played at the beginning of the second part.

Müller served the Count until Questenberg's death in 1752. He then worked as a secretary for Countess Marie Antonie von Questenberg, but after two years requested his release from her services; his whereabouts afterwards are completely unknown.

The homage serenata *Il natal di Giove* is dated to 1748 and is the only piece by Müller preserved in its entirety. The manuscript is in the archive of the Gesellschaft der Musikfreunde in Vienna. The libretto was written by the famous poet and librettist Pietro Metastasio to celebrate the birthday of Emperor Charles VI in 1740. Homage or congratulatory serenatas were performed in Jaroměřice especially in connection with the count's feast day on December 24th. However, with its story speaking of the birth of Jupiter, *Il natal di Giove* does not really fit with the occasion of a feast day. Therefore, it was most likely performed already on February 23rd to mark the birthday of Count Questenberg.

The serenata *Il natal di Giove* is a typical representative of its genre. Despite being a one-act composition, the shift of the story to a different location in the sixth scene naturally divides the piece into two parts. The theme of the libretto is based on Greek mythology; the story is not overly complicated and takes place in a relatively short period of time. The notes in the libretto suggest that the work required a staged performance and thus give us an idea of the scope to which the theatre in Jaroměřice was equipped. Both environments in which the story takes place are quite common for Baroque theatre. The beginning of the eighth scene was more demanding, as it required a flying machine.

The plot of the serenata

The story of the serenata is built on a misunderstood prophecy, which is a fairly common plot in Greek and Roman tragedies. The priest Adrasto meets Princess Melite and tells her that the Gods had refused the usual offerings, which was interpreted as the need to sacrifice one of the king's daughters to heavens, and he therefore encourages Melite to flee. To his surprise, however, Melite decides quite the opposite and intends to accept the prophecy in order to protect the king's other daughter Amaltea and the whole empire. When Amaltea learns about her plan, she rushes to the temple of the goddess Themis, where the priest Cassandro is making preparations to sacrifice Melite. Amaltea wants to be sacrificed instead of her sister, without whom she cannot live. This however, is not allowed, and she therefore decides to die with her. This "rivalry" in sacrifice is the core of the dramatic event of the whole serenata. As Melite is saying goodbye to her sister and her life, lightning

strikes, the temple starts to shake and the goddess Themis arrives. She explains the correct meaning of the prophecy to the surprised sisters, announces the birth of the god Jupiter, and invites both sisters to take care of him. In the end, everyone joyfully celebrates the god's birth and promises that "*every time the dawn of this day returns, the earth will rejoice*".

Müller's music corresponds to the compositions with its gallant style; its atmosphere and the intensity of individual arias can be compared to far better-known composers of his time. In some instrumental parts and choruses, Müller adds two trumpets among the instruments, which give an extra

brilliance and intensity to the whole composition. As it was usual at that time, musical symbolism is used to express the relationship between music and lyrics.

The first performance

The actors of the Jaroměřice serenata typically included the subjects of Count Questenberg. Unfortunately, the exact cast of *Il natal di Giove* has not been preserved; however, based on a comparison with the cast of the opera *Cambise*, we can almost certainly assume that the main roles of the two sisters were played by the sisters Johanna and Pavlina Catuffus. The role of the goddess Themis was most likely played by Johanna Hřůzová (nee Míčová), one of the best sopranos in Jaroměřice. The musically challenging role of Adrasto may have been performed by Marie Anna Nellerová, who married another prominent musician in Jaroměřice – Karel Antonín Míča. The tenor part was probably entrusted to another excellent singer and dancer, Antonín Kratochvíl, who was a key performer in Questenberg's ensemble along with Karel Antonín Míča.

Michaela Macháčeková – Jana Perutková

Carl Müller: Il natal di Giove

(Jaroměřice nad Rokytnou 1748)

Carl Müller: Il natal di Giove

(Jaroměřice nad Rokytnou 1748)

Jaroměřice nad Rokytnou, pohled z okna zámku

V Jaroměřicích nad Rokytnou se v období mezi lety 1722–1752 uskutečnily dle dochovaných dokladů téměř dvě stovky hudebně dramatických představení, což je počet vskutku úctyhodný. Jejich iniciátorem byl hrabě Johann Adam Questenberg (1678–1752), díky němuž se Jaroměřice ve své době staly jedním z významných center provozování opery nejen v českých zemích, ale i ve střední Evropě. Divadelní provoz zde byl velmi bohatý. Nejpozději od třicátých let 18. století zde bylo realizováno ročně až čtyřicet představení oper a komedií s hudebními čísly. Výsadní postavení zaujímal v Jaroměřicích typ italské opery, byla uváděna díla premiérovaná na vídeňském dvoře, ale i v různých italských operních centrech a ojediněle i ve vzdálenějších lokalitách. Hudební soubor, sestavený především ze zaměstnanců hraběte a také z jaroměřických občanů, prováděl nejen méně rozsáhlé produkce, kterými byly holdovací serenaty a oratoria určená k provozování ve Svatém týdnu u Božího hrobu, ale i velká díla typu *opera seria*, tedy vážné tříaktové opery. Na představení se dle dochovaných pramenů sjížděla šlechta z blízkého i vzdálenějšího okolí, hrabě často zval aristokraty a umělce z Vídně i odjinud.

Hrabě běžně hledal nadané hudebníky mezi poddanými na svých panstvích, a zdá se, že záhy po zdědění panství Poláky v severozápadních Čechách rozpoznal i talent mladého Carla Müllera. Ten se zde narodil 15. listopadu 1719 a do služeb hraběte nastoupil v roce 1736, ač je v té době v dokumentech zaznamenán pouze jako kancelářský úředník. Je možné, že mu krátce poté Questenberg zajistil hudební školení jako přípravu na jeho budoucí skladatelské povinnosti. Müllerovo dobré zacházení s italštinou by mohlo podpořit domněnku o jeho školení v Itálii; v roce 1736 také pobýval ve Vídni, není tedy vyloučeno ani školení u některého z císařských dvorních skladatelů. V roce 1739 je poprvé zaznamenán v soupisu jaroměřických poddaných a od roku 1743 je již v pramenech uváděn jako skladatel. V roce 1744 zemřel Questenbergův kapelník a skladatel František Antonín Míča a Müller se tak stal jediným domácím hraběcím komponistou.

Ze života Carla Müllera je známo velice málo podrobností. Ze soupisu poddaných vyplývá, že se za dobu působení v Jaroměřicích neoženil, nicméně je několikrát uveden jako kmotr dětí místních hudebníků. Ve službách hraběte působil nejen jako skladatel, ale i jako zpěvák. Podílel se na uvedení různých kompozic jak v Jaroměřicích, tak například

v Brně roku 1745 při provedení blíže neznámého oratoria. Z jeho vlastních děl se dodnes dochovala v úplnosti holdovací serenata *Il natal di Giove* (1748), prokazatelně byl ještě autorem opery *Cambise* (1743) a další gratulační kompozice *Issieratea* (1747). Z posledně jmenované skladby se dochovala pouze úvodní předehra, která při tomto provedení zazní na začátku druhé části. Müller působil ve službách hraběte až do jeho smrti v roce 1752. Poté zůstal ještě jako sekretář ve službách hraběnky Marie Antonie z Questenbergu, ovšem po dvou letech zažádal o propuštění z jejích služeb a od té doby je jeho osud zcela neznámý.

Holdovací serenata *Il natal di Giove* vznikla dle datace nad úvodní sinfonií v roce 1748 a je jediným kompletně dochovaným Müllerovým dílem. Zachovala se v partitūře uložené dnes v archivu vídeňské Společnosti přátel hudby (Gesellschaft der Musikfreunde). Libreto serenaty napsal slavný básník a libretista Pietro Metastasio, který jej vytvořil pro oslavy narozenin císaře Carla VI. v roce 1740. Holdovací či gratulační serenaty byly v rámci jaroměřického hudebního provozu uváděny především v souvislosti se jmeninami hraběte 24. prosince. Vzhledem k obsahu textu libreta, které hovoří o zrození Jupitera, se ovšem *Il natal di Giove* ke jmeninám nehodí. Bylo tedy patrně uvedeno analogicky s účelem premiérového zhudebnění díla už 23. února na narozeniny hraběte Questenberga.

Serenata *Il natal di Giove* je vcelku typickým reprezentantem svého žánru. Ač se jedná o jednoaktovou kompozici, přesunem děje na jiné místo v šestém výstupu je přirozeně rozdělena na dvě části. Téma libreta vychází z antické

mytologie, děj není nijak komplikovaný a odehrává se v poměrně krátkém časovém úseku. Rozdělení děje na dvě části koresponduje s dualitou míst, v nichž se odehrává. Dle poznámek v libretu i v partitūře začíná první část v „*posvátném lese poblíž Themidina chrámu*“, část druhá přímo před „*nádherně osvětleným chrámem Themidy, bohyně spravedlnosti*“. Tyto a další poznámky v libretu naznačují, že uvedení díla si žádalo scénické provedení, a částečně tak dotvářejí obraz vybavení jaroměřického divadla. Obě prostředí, v nichž se děj odehrává, jsou pro barokní divadla poměrně obvyklá. Náročnější na realizaci byl začátek osmé scény, ve které je „*za zvuku majestátní hudby vidět, jak z výše sestupuje shluk hustých mraků. Jakmile mraky dospějí před sochu, postupně prořídnou a odhalí bohyni, již ukrývali*.“ Tato scénická akce vyžadovala nesporně nějaký druh létacího stroje v podobě mraků, které se v průběhu instrumentální mezihry snesly i s bohyní na jeviště a poté se rozestoupily.

Děj serenaty

Příběh serenaty vychází z chybně pochopeného proroctví, což je poměrně častá zápletka antických tragédií. Hlavní kněz Adrasto se setkává s princeznou Melite a sděluje jí, že bohové odmítli obvyklé obětiny, což bylo vyloženo jako nutnost obětovat nebesům jednu z královských dcer, a snaží se proto Melite přimět k útěku. K jeho překvapení se ovšem Melite rozhodne zcela opačně a pro záchranu druhé královské dcery, své sestry Amaltey, i celé říše se odhodlá proroctví uposlechnout se slovy: „*Je hříchem zkoumat vůli bohů; jako nám jsou pozínováni úctou ti níže postavení, tak i my jsme pozínováni jim příklady ctnosti; zůstává na živu ten, kdo svou smrtí uchová celé říše*.“ Adrasto se snaží ji přimět, aby změnila své rozhodnutí, ale marně.

Ve chvíli kdy se o jejím plánu Amaltea dozví, spěchá k chrámu bohyně Themis, kde kněz Cassandro připravuje Melite k obětování. Amaltea chce být obětována namísto sestry, bez které nemůže žít, což ovšem není dovoleno, tedy se rozhodne zemřít spolu s ní. Tato „rivalita“ skrze snahu obětovat se je jádrem dramatické akce celé serenaty. Další scény stupňují dramaticčnost děje, zvláště v rámci konfrontace obou sester, která vrcholí v emotivně vypjaté části, kdy nejdříve Melite odmítá se svojí sestrou být jen hovořit, či se s ní rozloučit, protože se obává, že pokud ji uvidí plačící, nebude schopna svoji obět dokončit. Na naléhání Amaltey nakonec podlehne a v tu chvíli ji přemůže smutek: „*Zvítězila jsi, pláču, můžeš být spokojena. Alespoň už neruš obět. Jdi: já umírám za vlast, ty pro ni žij po dlouhé hodiny, šťastně a radostně*.“ Ve stejnou chvíli, kdy už se Melite loučí se sestrou i svým životem, se na nebesích zableskne, chrám se začne otřásat a zjeví se bohyně Themis. Překvapeným sestrám osvětluje pravý význam proroctví, oznamuje

narození boha Jupitera a vyvolení obou sester k péči o něho. V závěru všichni radostně oslavují boží narození a slibují, že „*pokaždé, když se bude navracet úsvit tohoto dne, země bude jásat*“.

Kompozice a instrumentace

Müllerovo zhudebnění odpovídá kompozicím galantního stylu a svým zpracováním a náročností jednotlivých árií snese srovnání s daleko známějšími skladateli své doby. V některých instrumentálních částech a sborech přidává Müller mezi nástroje dvě trompety, které dodávají instrumentaci lesk a umocňují holdovací charakter celé kompozice. V souladu s dobovou praxí využívá pro vyjádření vztahu hudby a slova hudební symboliku. Nejčastější jsou zdůrazňující figury nazývané *emphasis*, prezentované zvláště intervalovými figurami, opakováním klíčových slov či frází, případně podpořením textu melodií doprovodných nástrojů. Müller zde také často užívá figur *interrogatio* – otázky, charakteristické sekundovým stoupáním na poslední slabice slov, či *exclamatio* – výkřik, a to v emočně vypjatých částech textu. Jednou z nejzajímavěji zpracovaných árií v tomto směru je brilantní árie Adrašta *D'atre nubi e il Sol* v páté scéně, která obsahuje metaforická vyjádření trvalosti naděje i v obtížné situaci: „*Temnými mračky je slunce zahaleno, nebláhé světlo oblohu zbarvuje, ale kdo ví? Tato duše ještě neztratila naději*.“ Jedná se o jednu z interpretačně nejtěžších částí serenaty, zvláště díky užití rozsáhlých koloratur, intervalových skoků atd. Müller zde opakovanou melodií ve smyčcích mistrně vyjádřil obraz vln a jejich pohybu, ve vrcholné části árie jsou hudebně ztvárněny také hromy a blesky. Obvyklé je také využití pomlk jako výrazových prostředků. V árii *Oh Dio, non sdegnarti* pomlky narušují plynulý proud melodie v doprovodných hlasech, což zpodobňuje vnitřní rozpolcení a smutek kněze Cassandra, jenž se snaží najít vhodná slova ke sdělení strašlivých zpráv o božském proroctví. Stejný účel mají i časté intervalové skoky.

V rámci jaroměřického provedení serenaty jako obvykle účinkovali poddaní hraběte Questenberga. Přesné obsazení *Il natal di Giove* se bohužel nedochovalo, nicméně na základě srovnání s obsazením opery *Cambise* můžeme takřka s jistotou usuzovat, že hlavní role obou sester byly svěřeny taktéž sestrám, a to Johanně a Pavlíně Catullusovým. Role bohyně Themis se patrně ujala Johanna Míčová (provdaná Hrůzová), která byla jednou z nejlepších sopranistek v Jaroměřicích. Pro pěvecky náročnou roli Adrašta můžeme uvažovat nad vynikající altistkou Marií Annou Nellerovou, provdanou za dalšího významného představitele jaroměřického hudebního života Carla Antonína Míču. A konečně poslední, tenorový part byl patrně svěřen rovněž vynikajícímu zpěvákovi, ale i tanečníkovi Antonínu Kratochvílovi, který byl ve čtyřicátých letech společně s Karlem Antonínem Míčou důležitým pilířem Questenbergova hudebního souboru.

Michaela Macháčková – Jana Perutková